

О. О. Бережна,

Запорізький національний технічний університет, м. Запоріжжя

ПРОБЛЕМА ПОЛІТИЧНОЇ КОРЕКТНОСТІ ТА СТИГМАТИЗАЦІЇ В СУЧАСНІЙ АНГЛОМОВНІЙ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Стаття присвячена дослідженню проблеми політичної коректності та явища стигматизації в сучасній англійській суспільно-політичній літературі, також в статті надано дефініції понять «політична коректність» та «стигма», «стигматизація», наведено основні характеристики явища політичної коректності, описано походження цього феномена та представлені види соціальної стигматизації та умови, за яких вона виникає, досліджується взаємозв'язок між стигматизацією та дискримінацією, описується роль засобів масової інформації та індустрії розваг у формуванні громадської думки, і, відповідно, виникненні стереотипів та стигматизації.

Ключові слова: політична коректність, стигма, стигматизація, таврування маркування, суспільно-політична література, дискримінація, ЗМІ, стереотипи.

THE PROBLEM OF POLITICAL CORRECTNESS AND STIGMATIZATION IN MODERN ENGLISH LANGUAGE SOCIO-POLITICAL LITERATURE

The article is devoted to the investigation of political correctness and stigmatization problem in modern English language socio-political literature, the definitions of «political correctness», «stigma», «stigmatization» are provided, the basic characteristics of political correctness phenomenon are given, the origin and reasons of this phenomenon is described, the types of social stigmatization and conditions of its origin and relationships between stigmatization and discrimination are provided, the role of mass media in formation of public opinion and, correspondingly, stemming of stereotypes and stigmatization in modern society is depicted.

Keywords: political correctness, stigma, stigmatization, socio-political literature, marking, labling, discrimination, mass media, stereotypes.

ПРОБЛЕМА ПОЛИТИЧЕСКОЙ КОРЕКТНОСТИ И СТИГМАТИЗАЦИИ В СОВРЕМЕННОЙ АНГЛО-ЯЗЫЧНОЙ ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ

Стаття присвячена дослідженню проблеми політичної коректності та явища стигматизації в сучасній англійській суспільно-політичній літературі, наведено дефініції понять «політична коректність», «стигма» та «стигматизація», наведено основні характеристики явища політичної коректності, описано походження даного феномена, представлені види соціальної стигматизації та умови їх виникнення, досліджується взаємозв'язок між стигматизацією та дискримінацією, а також роль засобів масової інформації в формуванні суспільного мнєння і, відповідно, виникненні стереотипів та стигматизації.

Ключевые слова: политическая коректность, стигма, стигматизация, клеймение, маркирование, социально-политическая литература, дискриминация, СМИ, стереотипы.

Взаємозв'язок мови, суспільства і культури досліджується в мовознавстві досить довгий час. У ХХ сторіччі значно зросла потреба вивчення мови в сукупності з екстралінгвістичними факторами, що призвело до виникнення нових течій в лінгвістиці та зародження таких галузей, як соціолінгвістика, етнолінгвістика, лінгвокраїнознавство. Однією з актуальних проблем, які стоять перед сучасним мовознавством, залишається дослідження співвідношення мови і культури. Мова є дзеркалом культури, в якому відбивається суспільна самосвідомість народу, його менталітет, національний характер, спосіб життя, традиції, звичаї, мораль, система цінностей, світовідчуття, бачення світу.

Розвиток мови в першу чергу забезпечується лексикою, миттєво відгукується на будь-які зміни в суспільному житті і що є особливою формою накопичення суспільно-пізнавального досвіду і передачі його в ланцюзі поколінь. Носій мови саме завдяки мові функціонує в суспільстві, а життя суспільства впливає на мову через носія мови. Однією з основних областей максимальної концентрації національно-забарвленої лексики, що відображає особливості життя народу носія мови, є суспільно-політична лексика, в якій особливої ладу країни, соціально-політична структура суспільства, його історія проявляються повною мірою. Суспільно-політична лексика включає в себе не тільки лінгвістичну даність, як матеріалізований продукт суспільно-політичної діяльності, але і є сполучною ланкою з епохою.

Протягом останніх десятиліть в світі, а особливо, в англійських країнах, виник новий культурний і мовний феномен «політична коректність». Не зважаючи на досить широке поширення, тема політичної коректності не отримала достатньо повного осмислення в науковій літературі, особливо в лінгвістичних дослідженнях. Розгляд проблем, пов'язаних з політичною коректністю як феноменом, який властивий американській культурі, проводиться переважно дослідниками з США. Цій проблемі присвячені, зокрема, праці Д. Адлера, А. Блума, С. Уолкера та інших.

Політична коректність – це свого роду добровільний суспільний кодекс поведінки, в основі якого прагнення не образити, не зачепити почуттів людини, зберегти її гідність і гарний настрій. Явище стигматизації, безпосередньо пов'язане з політичною коректністю, стало невід'ємною частиною життя в суспільстві. Стигматизація виникає в результаті процесу ціннісно-нормативної взаємодії членів спільноти, частина з яких є носіями власних цінностей і норм, що відрізняються від стереотипних очікувань і вимог. «Несхожість», невідповідність поведінки частини членів соціальної спільноти її очікуванням стає причиною «запуску» процесу стигматизації, ініціатором якого виступає не особистість, а соціальна спільнота.

На сьогоднішній день не існує єдиної загальноприйнятої дефініції поняття «політична коректність». Наприклад, С. Г. Тер-Минасова вважає, що: «Політична коректність мови виражається в прагненні знайти нові способи мовного вираження замість тих, які зачіпають почуття і гідність індивідуума, порушують його людські права звичною мовною нетактовністю і/або прямолинійністю щодо расової та статевої приналежності, віку, стану здоров'я, соціального статусу, зовнішнього вигляду і т.д.» [5, с. 216].

Важливою рисою політкоректності є вироблення норм поведінки, які передбачають лояльне ставлення до представників різних меншин. За порушення цих норм передбачено покарання, починаючи від усних зауважень і закінчуючи виключенням із навчального закладу або звільненням з роботи. До сфери заборон входять «використання образливих прізвиськ», «недоречні жарти», і навіть «неправильно адресований сміх» (*misdirected laughter*). У статутах багатьох американських компаній та коледжів (наприклад, прес-релізі Сміт-коледжу) перераховані різні види дискримінації: «аблеїзм» (*ableism*) – утиск осіб з фізичними вадами, «етноцентризм» (*ethnocentrism*) – дискримінація культур, відмінних від домі-

нуою, «гетеросексизм» (*heterosexism*) – дискримінація людей нетрадиційної сексуальної орієнтації, «лукізм» (*lookism*) – створення (встановлення) стандартів краси і привабливості та обмеження прав тих, хто їм не відповідає [9].

Політкоректність передбачає, що жодна особа і жодна група не повинні зазнавати упередженості і несправедливості внаслідок такої упередженості через належність до певної статі, вікової, етнічної чи релігійної групи, певну сексуальну орієнтацію [4, с. 79].

Тенденція расової політичної коректності народилася більше 20 років тому у зв'язку з «повстанням» африканців, обурених «расизмом англійської мови» і зажадали його «дерасіалізації» – «*dereacialization*». Чорношкірих користувачів англійської мови обурювали негативні конотації метафорики слова «*black*» – чорний на протилежності до слова «*white*» (*black sheep, black market, blackmail; white dove, white man*). Цей рух був дуже активно підхоплений феміністськими кругами, які боролися за права жінок у сучасному суспільстві. Почали витіснятися з мови і морфеми, що вказують на статеви приналежність, наприклад суфікс *-man*, або *-ess*. Слова з цими морфемами замінюються іншими: *chairman – chairperson; spokesman – spokesperson; cameraman – camera operator; foreman – supervisor; postman – mail carrier; businessman – executive*. Деякі видання, наприклад The Official Politically Correct Dictionary and Handbook пропонують ввести суфікс *-ron*, наприклад, словом *actron* замінити слова *actor* та *actress*, а словом *waitron* замінити *waiter* та *waitress*, стираючи, таким чином, обмеження за статевими ознаками. А звернення *Ms* за аналогією з *Mr* (*містер*) не дискримінує жінку, оскільки не визначає її як заміжно (*Mrs -місис*) або незаміжно (*Miss -міс*) [7, с. 14].

Ось приклади тих змін, яких зазнали «расистські» слова і словосполучення у зв'язку з тенденцією до політичної коректності: *Negro – colored – black – African American – Afro-American – негр – кольоровий – чорний – африканський американець – афро-американець*. До речі, пізніше за такою ж моделлю почали себе називати й інші етнічні й расові меншини – *Asian American* (американці азійського походження), *Pacific American* (американці тихоокеанського походження), *Hispanic American* (американці латиноамериканського походження). Такі вирази не несуть принизливого ставлення, а відображають важливу для такої людини чи групи людей частину їхньої ідентичності [1, с. 15].

Інколи принизливе слово не замінюють на інше, таке, котре не має негативної оцінки – навпаки, це принизливе слово пригноблена група використовує на позначення себе – з гордістю, а отже, цим словом їх більше не можна принизити: наприклад, слово *queer* (буквально – дивні, зазвичай українською так і пишеться – квір), котре було принизливим, стало самоназвою людей, котрі не вписуються в усталені гетеросексуальні норми – люди, що є гомосексуальними, інтерсексуальними, транссексуальними, трансгендерними.

Не залишилася без уваги і «соціальна» лексика. Так, бажаючи уберегти окремі соціально-ущемлені групи людей від неприємних відчуттів і образів, яких може завдати мова, англломовне товариство стало використовувати більш нейтральну лексику. В результаті ми спостерігаємо наступне: *invalid – handicapped – disabled – differently-abled – physically challenged – інвалід – інвалід з фізичними/розумовими вадами – покалічений – людина з іншими можливостями – людина, що долає труднощі через свій фізичний стан; retarded children – children with learning difficulties – розумово відсталі діти – діти, які відчувають труднощі при навчанні; old age pensioners – senior citizens – літні пенсіонери – громадяни старшого віку*.

На жаль, лише зміною мови не можна досягти глибоких суспільних зрушень – вони мають підкріплюватись відповідними владними та виконавчими практиками: наприклад, підтримчі дії передбачають, що при прийомі на навчання чи роботу люди з певної групи мають певні переваги, щоб компенсувати для них відсутність тих можливостей, котрими користуються панівні чи привілейовані групи.

З феноменом політичної коректності невід'ємно пов'язане явище стигматизації. Вперше термін «стигма» з'являється в Стародавній Греції. Його застосування відносилось до татувань на тілі, за допомогою яких маркували залежний або соціально несхвалюваний статус носія. Стигма виступала умовним знаком соціального таврування людей, показником соціальної ролі людини в суспільстві, чинником соціального позиціонування [6, с. 123]. Пізніше явище стигматизації трактувалося церквою як засіб і символ соціальної інтеграції. Зокрема, утворення виразок на тілі окремих віруючих розглядалося служителами церкви як свідчення божественного дива, що символізує болісну смерть Христа заради порятунку роду людського. На думку ж сучасних вчених, дане явище слід віднести до прояву стигми, але дещо іншого плану.

Теоретичне осмислення стигматизації, як соціокультурного феномену, починається значно пізніше і пов'язане з вивченням процесу взаємодії людей в соціальних спільнотах. В науковий обіг поняття «стигма» було введено Е. Гоффманом в його однойменній роботі «Стигма» (1963 г.). З цього часу починається етап теоретичного осмислення стигматизаційних процесів. **Стигматизація** – таврування, нанесення стигми. На відміну від словотаврування, слово «стигматизація» може позначати навішування соціальних ярликів. В цьому сенсі стигматизація – асоціація будь-якої якості (як правило, негативної) з конкретною людиною або групою людей, хоча цей зв'язок відсутній або не доведений. Стигматизація є складовою частиною багатьох стереотипів.

Згідно з Е. Гоффманом, «стигматизація в соціальному сенсі означає тип відносин між ганебною соціальною якістю і стереотипом – очікуваним ставленням до нього, що задає нездатність до повноцінного соціального життя через позбавлення права на суспільне визнання» [8, с. 4].

Стигматизація може вести до дискримінації, тобто до реальних дій, які обмежують права якоїсь групи. Дискримінація – це негативні вчинки, які викликані стигмою та відбуваються з метою девальвації (знецінення) і зниження життєвих можливостей стигматизованої людини. Хоча в цивілізованих країнах явна стигматизація і пов'язана з нею дискримінація або заборонені законом або засуджуються культурою, практично будь-яке суспільство насичено стигмами.

Види соціальної стигматизації можна класифікувати наступним чином:

- Культурна стигматизація – соціальні ярлики, укорінені в культурі держави або світовій культурі («чукчі нездогадливі»);
- Інституційна стигматизація – законодавчо закріплена стигматизація («людина, що має судимість»)
- Особиста (або внутрішня) стигматизація – упередження проти себе самого, засноване на причетності до чого-небудь

[3, с.71].

Як же виникає стигма? Суспільство встановлює способи категоризації людей і визначає набір якостей, які вважаються нормальними і природними для кожної категорії.

До типів стигми можна віднести:

– Тілесні недоліки: різного роду фізичні відхилення;

– Індивідуальні риси, стиль життя: судимість, вживання наркотиків, гомосексуалізм, втрата роботи, спроба самогубства і навіть радикальна політична позиція;

– Вроджена стигма раси, національності та релігії, яка може передаватися в спадщину і охоплювати всіх членів сім'ї [4, с. 13].

Для створення соціальної стигми необхідна або одна якість, яка вважається показовою, або набір якостей, які приписуються на підставі наявності першого, що підтверджується наступними прикладами:

«Жінки погано водять машину» – форма стигматизації, пов'язана з сексизмом. Насправді жінки в середньому водять машину не гірше, ніж чоловіки, хоча, звичайно, мають свої особливості в цьому виді діяльності. Важливо, що не обов'язково кожна жінка буде погано водити, але ця усталена стигма має на увазі саме це.

«Американці некультурні» – міжнародна стигма рідко бувають справедливими, тому що ґрунтуються на відмінностях у культурі. Через категоричність і негативний відтінок це твердження є стигматизацією.

У той же час не слід відносити до розряду стигм кожне образливе або іронічне визначення. Якщо людину обізвали в транспорті, це не означає, що його стигматизували. Стигматизація припускає узагальнення і перенесення «негативної» якості/невміння/відсутності чогось окремих представників будь-якого співтовариства на всіх членів спільноти.

Багато досліджень показали, що засоби масової інформації та індустрія розваг, грають ключову роль у формуванні громадської думки. Наприклад люди з психічними захворюваннями, часто зображуються як небезпечні, жорстокі і непередбачувані. Історії з новин, які люблять робити сенсацію з проявів насильства з боку осіб з розладами психічного здоров'я, як правило, виносять це в заголовки новин; і в той же час існує набагато менше статей, які показують історії про відновлення або позитивні зміни щодо цих осіб. Тобто засоби масової інформації суттєво впливають на розвиток суспільства, його світосприйняття та поведінку. Засоби масової інформації сприяють розповсюдженню різних стереотипів та дискримінації, що й призводить до стигматизації у суспільстві. Багато програм подають інформацію некоректно, оминаючи стандарти та коректність поданих даних чи новин. Наприклад, якщо у заголовку написано: «*Drunk teen drives and kills a pedestrian*» – «*П'яний підліток, керуючи автомобілем, збив пішохода*», це означає, що підлітки нерозумні і не мають ніякої поваги до закону. Тобто, відбувається стигматизація, прирівнення усіх підлітків до невідповідальної групи людей які порушують закон чи просто шкодять населенню.

Або такий приклад: «*Baseball is a girl's sport*», «*That basketball player shoots like a girl*» – «*Бейсбол – спорт для дівчат*», «*Цей баскетболіст кидає як дівчатко*» (тобто, грає погано та слабо кидає, не потрапляючи у кільце). Це означає, що жінки слабкі і не здатні до таких ігор, і такий вид спорту виключно для чоловіків [9].

Якщо стигматизація з'являється у суспільстві дуже швидко та розповсюджується багатьма способами. Для того щоб скоротити цей рівень вченими проводяться наукові дослідження та опитування серед населення. Ось, наприклад, прийнято вважати що людина з психічними розладами схильна до насильства та вбивства більше, ніж ті, які не мають такого захворювання. Американські вчені провели дослідження та виявили, що люди, які мали діагноз «психічний розлад», менш схильні до насильства, ніж люди, які, наприклад, зловживання психоактивними речовинами. Тобто така усталена стигма не тільки сформувалася на підґрунті людської підсвідомості, виховання та світосприйняття, але й підкріплюється засобами масової інформації [10].

Також ми можемо бачити, що телебачення активно використовує стереотипи по відношенню до жінок, тим самим поділяючи їх на окремі категорії та «навішуючи» їм певні «ярлики». Одні жінки розглядаються як прості домогосподарки, інші як білоручки, а деякі просто як такі що хочуть тільки грошей. Тобто у людини, а особливо у чоловіків складається думка про те що, жінки можуть тільки обманувати та здирати гроші, а домогосподарки є тільки домогосподарками і не більше. Наприклад слова з цієї статті підтверджують таке явище: *Evidently seen in various movies and advertisements, the roles of woman are negatively projected – ignorant housewife, the gold-digger, the power-suited woman, sexy promiscuous loose woman* – Ми абсолютно чітко можемо побачити в різних фільмах і рекламі, що роль жінки зображена негативно – неосвічена домогосподарка, авантюристка, чоловікоподібна жінка, блудниця.

Нижче наведено ще один приклад того, яке бачення людей склалося до людей з обмеженими можливостями, та як їх іноді називають в ЗМІ: *Disabled people have identified ten commonly recurring disabling stereotypes in the mass media. These include: the disabled person as pitiable and pathetic, as an object of curiosity or violence, as sinister or evil, as the super cripple, as atmosphere, as laughable, as her/his own worst enemy, as a burden, as non-sexual, and as being unable to participate in daily life* [10]. – Люди з обмеженими можливостями визначили в засобах масової інформації десять часто повторюваних стереотипів що до інвалідів. *До них відносяться:* інвалід, як жалюгідна і безнадійна людина, як об'єкт цікавості або насильства, як лихо або зло, як супер каліка, як непомітний об'єкт, як сміхотворна людина, як його / її власний найгірший ворог, як тягар, як несексуальна людина, і, як така, що не в змозі брати участь в повсякденному житті.

Отже можна зробити висновок, що людина у суспільстві формує думки та стереотипи у себе в голові шляхом того, що бачить. Людина швидко звикає до усталених норм, до прийнятих у суспільстві норм поведінки а також до стереотипів, які в результаті формуються. А це, в свою чергу, призводить до стигматизації окремих груп людей або індивідів. Стигма укорінюється та стає усталеною, а викоринити її стає дуже важко. Соціальна стигматизація виникає в результаті процесу ціннісно-нормативної взаємодії членів спільноти, частина з яких є носіями власних цінностей та норм, що відрізняються від стереотипних очікувань і вимог. До умов, які визначають виникнення і послідовний розвиток процесу стигматизації в соціальних спільнотах, найважливішими з яких є: наявності в соціальній спільноті фіксованих установок щодо певного типу поведінки її членів на основі цінностей прийнятих у суспільстві за норму; очікування від індивіда типового для даної спільноти поведінки; виділення індивіда в особливу соціальну групу на основі особливостей його уяви, мислення і поведінки, які не збігаються зі стереотипами спільноти; нав'язування індивіду стигматизованої поведінки, характерної для певної соціальної групи; прийняття індивідом стереотипів стигматизованої поведінки; формування в індивіда внутрішніх стигматизованих установок на власну поведінку; прояв з боку індивіда стигматизованих стереотипних реакцій відхиленої поведінки.

Література:

1. Гришаева Л. И. Межкультурная коммуникация / Л. И. Гришаева, Т. Г. Струкова // Межкультурная коммуникация и проблемы национальной идентичности: сборник научных трудов. Воронеж, 2002. – С. 45.
2. Панін В. В. Політична коректність як мовна і культурно-поведінкова категорія повтор // Панін В. В. Міжкультурна комунікація: сучасні тенденції і досвід: матеріали Всеросійської науково-практичної конференції. – Нижній Тагіл, 2003. – С. 79.
3. Смирнова Ю. С. Социально-психологический анализ феномена предубеждений к стигматизированным группам: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.01 / Юлия Сергеевна Смирнова. – Мн., 2005. – 165 с.
4. Синьова Є. А. Політикоректність по-американськи / Є. А. Синьова // Іноземні мови PLUS. – 2008. – № 4. – С. 79.
5. Тер-Мінасова С. Г. Мова і міжкультурна комунікація / С. Г. Тер-Мінасова – М. : Слово, 2000. – 264 с.
6. Социологическая энциклопедия: в 2-х т. / Национальный общественно-научный фонд; рук. науч. проекта Г. Ю. Семин; гл. ред. В. Н. Иванов. – Т. 1. – М. : Мысль, 2003. – 227 с.

7. Цурикова Л. В. Соціолінгвістичний аспект політичної коректності [Електронний ресурс] / Л. В. Цурикова. – Режим доступу до ресурсу: <http://referatu.net.ua/referats/207/36710/?page=14>.
8. Goffman E. Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity / E. Goffman. – N. Y. : Prentice-Hall, 1963. – p.
9. Community of DMAX Foundation [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : <http://www.dmaxfoundation.org/stigmainschool/>. – Назва з екрану.
10. Hunt P. Discrimination: disabled people and the media [Електронний ресурс] / Paul Hunt // Contact. – 1991. – № 70. – P. 45–48. – Режим доступу до ресурсу: <http://disability-studies.leeds.ac.uk/files/library/Barnes-Media.pdf>.

УДК 811.111:81'42

Я. В. Бистров,

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ

ФРАКТАЛЬНА РЕКУРСІЯ У БІОГРАФІЧНОМУ ОПОВІДНОМУ ТЕКСТІ: ЛІНГВОСИНЕРГЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

У статті розкриваються особливості побудови фрактальної мережі біографічного оповідного тексту за участю фрактальної рекурсії у світлі теорії лінгвосинергетики. За принципом фрактальної рекурсії виокремлено дев'ять фрактальних фрагментів оповіді про біографічний суб'єкт у романі П. Акройда «Chatterton», циклічне повторення яких забезпечують рекурентні синтаксичні конструкції. Встановлено, що фрактальні параметри тексту, які будуються на симетрії подібності, дозволяють розглядати текст як синергетичний об'єкт.

Ключові слова: фрактальна рекурсія, біографічний оповідний текст, біографічний суб'єкт, лінгвосинергетика.

FRactal Recursion in Biographical Narrative: A Linguosynergetic Perspective

The article reviews the properties of fractal recursion in the fractal network of biographical narrative within the framework of synergetics. Nine fractal fragments of the narrative about the biographical subject are singled out in the novel by P. Ackroyd «Chatterton». It is proved that recurrent syntactic structures account for the fractal recursion of fractal fragments. The fractal parameters of the narrative based on the symmetry of similarity constitute the synergetic essence of the text.

Key words: fractal recursion, biographical narrative, biographical subject, linguosynergetics.

ФРАКТАЛЬНАЯ РЕКУРСИЯ В БИОГРАФИЧЕСКОМ ПОВЕСТВОВАТЕЛЬНОМ ТЕКСТЕ: ЛИНГВОСИНЕРГЕТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

В статье раскрываются особенности построения фрактальной сети биографического повествовательного текста при участии фрактальной рекурсии в свете теории лінгвосинергетики. В соответствии с принципом фрактальной рекурсии выделены девять фрактальных фрагментов повествования о биографическом субъекте в романе П. Акройда «Chatterton», а их циклическое повторение обеспечивают рекуррентные синтаксические конструкции. Установлено, что на основании симметрии подобия фрактальные параметры текста определяют текст как объект синергетики.

Ключевые слова: фрактальная рекурсия, биографический повествовательный текст, биографический субъект, лінгвосинергетика.

Ключові поняття і терміни синергетики (нелінійність, хаос і порядок, аттрактор, біфуркація, фрактали тощо) тільки починають ставати об'єктом сучасних досліджень лінгвістики тексту кінця ХХ – початку ХХІ століття. Розгорнуті лінгвістичні концепції фрактальної теорії представлено низкою праць, у яких поєднано теорію фракталів із когнітологічною наукою і дослідженням фракталів у структурі художнього тексту [2; 4; 5], що слугує основою для аналізу синергетики оповідного тексту.

Нова наукова парадигма, яка пов'язана в першу чергу з нелінійною динамікою, зокрема з теорією фракталів, визначає хаос не як дестабілізуючий чинник, що знаходиться поза системою, а навпаки – всередині неї, а також як необхідний чинник саморозвитку системи і водночас «інструмент подолання хаосу» [4, с. 128]. **Актуальність** цієї розвідки зумовлена поєднанням когнітивної і синергетичної дослідницьких парадигм сучасної лінгвістики в контексті міждисциплінарного підходу щодо дослідження способів експлікації текстового знання у літературному наративі.

В самоорганізаційній нелінійній системі, яка характеризується динамікою утворення нової концептуальної структури, поняття синергетики оповідного тексту ототожнюємо із синергетикою дискурсу, введеного М. Ф. Алефіренком у 2008 році. Під синергетикою оповідного тексту (нарративу) розуміємо «взаємодію породжуючих його чинників, у результаті якої відбувається «злиття і сприяння енергією», які спрямовані на онтологічну і функціональну «самоорганізацію» дискурсивного простору і які визначають смислову дистрибуцію його інгредієнтів» [1, с. 5]. Причому виникнення та становлення синергетики нарративу, насамперед, зумовлене поетикою постмодернізму. Такий підхід підпорядковує загальну логіку аналізу оповідного тексту як складної системи, що спирається на синергетичні принципи самоорганізації і саморозвитку, а відтак на розвиток фрактальної теорії в лінгвістиці тексту, зокрема фрактальності дискурсу.

Об'єкт дослідження становить фрактальна рекурсія (ФР) у синергетичній системі біографічного оповідного тексту. **Предметом** є лінгвосинергетичні параметри ФР англomовного біографічного оповідного тексту.

Мета статті – встановити специфіку принципу ФР у синергетичній системі англomовного біографічного оповідного тексту. **Завдання** дослідження полягають у: 1) характеристиці властивостей синергетичної системи оповідного тексту в межах теорії фракталів; 2) виокремленні фрактальних фрагментів біографічного оповідного тексту, які упорядковуються за принципом ФР.

Динаміка взаємодії нарративу з так званним «фрактальним рухом» синергетичної системи забезпечується розгортанням структур фрактальної природи. Фрактал як самоподібна або наближено самоподібна модель розкладається на фрагментні частини, кожна з яких є зменшеною копією цілої форми і характеризуються складним порядком (так званним «порядком із хаосу») та нелінійною динамічною поведінкою у синергетичній системі.

В нелінійному світі складна і хаотична система породжує такі впорядковані структури і самоподібні патерни, фрактальний потенціал яких сприяє їх розмноженню (тиражуванню) на основі самореференції та самоподібності. В теорії хаосу сам термін *хаос* набув нового значення, за яким система не тільки визначається як така, що позбавлена ознак порядку, а навпаки, вона виявляє більш глибокий рівень патернового порядку.

Найбільш розширені нарративні простори з елементами фрактальності можна спостерігати в літературі постмодернізму, де відбувається абстрагування (відсторонення) від конкретного автора. Особливість художнього постмодерністського